

MIĘDZYNARODOWE KONSORCJUM
NAUKOWO-EDUKACYJNE
IMENIA LUCIENA FEBVRA

«Z TARCZĄ ALBO NA TARCZY»:
WOJNY W HISTORII
CYWILIZACJI ŚWIĄTOWEJ

Monografia zbiorowa

Warszawa-Paryż 2022

ЕМІГРАЦІЙНІ «СВІТИ»

Валерій Власенко,
Сумський державний університет

ГНАТ ПОРОХІВСЬКИЙ: ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЇ ЕМІГРАНТСЬКОГО ПЕРІОДУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЛУЗЕВОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СЛУЖБИ ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ)

2022 року в Україні відзначили 70-ті роковини смерті учасника Української революції 1917-1921 рр. та лідера української військової еміграції в Румунії Гната Єрмиловича Порохівського. Навколо його постаті і дати смерті на сторінках наукової й науково-популярної періодики та мемуарної літератури точилися суперечки. Донедавна мало хто знав, що він був співробітником румунської спецслужби – Спеціальної служби інформації (СІ, *Serviciul Special de Informații*). Чимало сторінок його біографії ще залишаються нез'ясованими або потребують уточнення. Серед – них міжвоєнний період, коли Г. Порохівський, перебуваючи в еміграції, був представником військового міністра УНР в Румунії, виконував різноманітні завдання Уряду УНР в еміграції не тільки в Румунії, але і в інших країнах Європи.

Історіографія зазначеної проблеми невелика, але її варто проаналізувати, оскільки існує низка суперечливих моментів у висвітленні біографії Г. Порохівського. Перші згадки про нього як коменданта таборів інтернованих українських вояків в Румунії подані наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у монографіях І. Срібняка [1, с. 29-33], М. Павленка [2, с. 279], Н. Сидоренко [3, с. 219-224],

одного з очільників управи інтернованих вояків-українців у польських таборах у Ланцуті та Домб'є – О. Колянчука [4, с. 63-64, 85-87], представника спецслужб УНР в еміграції – В. Сідака та Т. Вронської [5, с. 53, 61, 68-69, 143].

У другій половині 0-х років ХХІ ст. з'являються короткі біографічні відомості про Г. Порохівського в енциклопедично-довідкових виданнях, які містять неточні або суперечливі дані. Так, М. Литвин і К. Науменко стверджували, що Г. Порохівський з 1926 р. був військовим аташе УНР в Румунії, головою Українського комітету в Бухаресті та засуджений до 10 років ув'язнення [6, с. 161]. По-перше, оскільки Надзвичайна дипломатична місія УНР в Румунії, при якій з 1920 р. діяла військова секція (до цього військова місія УНР) і до якої Г. Порохівський не належав, припинила існування як дипломатична інституція восени 1923 р. де-юре, хоча продовжувала існувати де-факто, а публічно діяла як громадська організація, то відповідно він не міг бути військовим аташе. Скоріше, йшлося про нього як представника військового міністра УНР в Румунії та голову Товариства бувших вояків Армії УНР в Румунії. По-друге, впродовж усього міжвоєнного пе-

ріоду Г. Порохівський не очолював жодного українського комітету ні в Румунії взагалі, ні в Бухаресті зокрема. Лише у травні 1940 р., коли розпочалися суперечки між членами Громадсько-допомогового комітету української еміграції в Румунії (ГДК), які належали до двох таборів – уенерівців на чолі з В. Трепке та гетьманців на чолі з Ю. Русовим, він очолив комітет. Після початку німецько-радянської війни румунська влада розглядала питання про припинення діяльності всіх українських емігрантських організацій в країні. У березні 1942 р. вона дозволила діяти лише ГДК, призначивши його головою Г. Порохівського [6, т. 1, арк. 127-128]. По-третє, 31 грудня 1947 р. Військовим трибуналом військ МВС Українського округу його було засуджено до 25 років позбавлення волі з відбуванням покарання у виправно-трудовах таборах [7, т. 3, арк. 342]. Ці та інші неточності К. Науменко продублював і в Енциклопедії історії України. Зокрема, помилково вказано, що Г. Порохівський закінчив вищу військову академію у Владивостоці у 1911 р., насправді Одеське юнкерське училище в 1907 р. (з 1910 р. – Одеське військове училище). Неправильно вказана і дата смерті – 1953 р. [8, с. 430], правильно – 14 червня 1952 р. [7, т. 1, арк. 389зв].

Більш докладні біографічні відомості про Г. Порохівського подані у двох довідкових виданнях Я. Тинченка. Проте й у них зустрічаються неточності. По-перше, табори інтернованих українських вояків в Румунії були ліквідовані восени 1923 р., тому військовий не міг бути комендантом табору у Брашові у 1924 р. По-друге, радянська спецслужба СМЕРШ («Смерть шпионам») заарештувала Г. Порохівського не у 1945 р. в м. Тімішоара [9, с. 349], а в листопаді 1944 р. в Бухаресті [7, т. 1, арк. 1, 4]. Посилаючись на спогади українського емігранта В. Вдовиченка, Я. Тинченко помилково стверджує, що Г. Порохівського невдовзі після арешту розстріляли в Румунії [10, с. 154]. Насправді він помер у радянському таборі [7, т. 1, арк. 389зв].

Зауважимо, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. донька Г. Порохівського Ольга Андріч-Порохівська (1933 р. н.), яка і нині проживає в Бухаресті, публікувала матеріали про батька на сторінках української й румунської преси (газети «Вільне слово», «Віче», «Слава праці»), які разом з іншими документами та матеріалами її особистого

архіву були передані в Україну і склали фонд № 1 «Колекція документів діячів політичної та воєнної еміграції в Румунії міжвоєнного періоду» тільки-но (2007 р.) створеного Центрального державного архіву зарубіжної україніки. Серед них – спогади доньки «Полковник Гнат Порохівський – борець за незалежність України», які є важливим джерелом з біографії та громадсько-політичної діяльності лідера української військової еміграції в Румунії, проте, ймовірно, через давність описуваних подій та сприйняття їх дівчиною в юному віці вони містять також деякі неточності щодо дат, подій і назв емігрантських організацій.

На початку 10-х рр. ХХІ ст. з'явилася низка публікацій українського дипломата Т. Рендюка про українську еміграцію та діаспору в Румунії, в яких сюжети про Г. Порохівського ґрунтувалися саме на спогадах О. Андріч-Порохівської про свого батька з відповідними описками та помилками щодо дат, подій і назв організацій. Стверджується, що Г. Порохівський закінчив 1911 р. Військову академію у Владивостоці [11, с. 139]. На той час такого навчального закладу в місті не було, натомість діяв Східний інститут, де готували також і офіцерів зі знанням китайської, монгольської, корейської та японської мов, але серед його випускників Г. Порохівського не було. Хоча він і перебував тоді у Владивостоці. Сумнівним видається твердження Т. Рендюка (без посилання на джерело) про особисту аудієнцію Г. Порохівського у румунського короля Фердинанда I щодо покращення умов перебування українських вояків у румунських таборах 1921 р. Нібито цей візит стався завдяки допомозі голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії К. Мацієвича [11, с. 139], але у листуванні дипломата з Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою та міністром закордонних справ УНР А. Ніковським того часу така непересічна подія не згадується. Хоча у червні 1921 р. в Брашові королівська родина взяла участь у відкритті на місцевому цвинтарі пам'ятника румунським воїнам, полеглим за визволення країни. На заході були присутні представники всіх румунських військових частин і делегація від інтернованих українських вояків на чолі з Г. Порохівським, якому король задав кілька запитань щодо становища українців у таборі в Брашові [12, с. 61-62].

Помилковим є твердження Т. Рендюка і про заснування 1922 р. в Бухаресті Українського комітету з питань надання допомоги емігрантам в Румунії ім. С. Петлюри [11, с. 140]. Насправді такого комітету в той час не існувало. Першою центральною організацією української еміграції була філія Українського товариства (прихильників) Ліги Націй в Бухаресті (ФУТЛН), створена 1 жовтня 1922 р., але Г. Порохівського як серед фундаторів, так і членів організації не було [13]. Натомість у вересні 1923 р. був створений ГДК або Український громадсько-допомоговий комітет, у заснуванні якого взяв участь і Г. Порохівський. Комітет імені Симона Петлюри в Бухаресті був, але заснували його після вбивства Головного отамана у травні 1926 р. Формальне оформлення Комітету відбулося 13 вересня 1926 р. під час роботи IV Конференції ГДК. Г. Порохівський увійшов до його складу [14, с. 20; 15, арк. 115; 16]. У міжвоєнний період члени Уряду УНР В. Прокопович, О. Шульгин та В. Сальський відвідували Румунію, мали зустрічі з Г. Порохівським, але автор помилково називає О. Шульгина Головою Уряду УНР [11, с. 140]. На момент візиту він був міністром закордонних справ, а очолював уряд з жовтня 1939 р. по травень 1940 р. Помилковим є твердження автора і про те, що Г. Порохівський у 1941 р. «*став добровольцем в лавах румунської армії*» [11, с. 140]. Насправді в той час він був співробітником румунської спецслужби ССІ, яка спочатку підпорядковувалася генштабу румунської армії, потім існувала як самостійна спеціальна інституція, а під час війни діяла спільно з військовою розвідкою румунської армії на окупованих територіях [7, т. 1, арк. 162].

Друга стаття Т. Рендюка, опублікована на сторінках наукового щорічника «*Україна дипломатична*», за змістом та посиланнями майже цілком співпадає з попередньою з відповідними (наведеними вище) помилками щодо постаті Г. Порохівського [17]. В обох статтях бракує аналізу історіографічного доробку попередників.

Певним проривом у дослідженні постаті Г. Порохівського стали дві книги, що побачили світ 2013 р. у румунському місті Клуж-Напока й автором та укладачем яких виступив румунський історик і дипломат В. Гузун. У першій були сюжети про емігрантський період життя Г. Порохівського

[18]. Друга – збірка документів – була цілком присвячена постаті українського емігранта та містила документи і матеріали з особистого архіву О. Андріч-Порохівської, архіву Міністерства закордонних справ Румунії, архіву Національної ради з вивчення архівів спецслужб Румунії та Національного архіву Румунії [19]. Всього оприлюднено 158 документів, датованих 1932-1964 рр., а також статті Г. Порохівського, опубліковані на сторінках науково-військового журналу «*Табора*» у 1929-1931 рр. Чимало сторінок біографії Г. Порохівського було з'ясовано – щодо освіти, діяльності у складі ССІ, в середовищі української еміграції не тільки в Румунії, але і в Європі, зокрема на початку 1939 р. на території Карпатської України напередодні проголошення її незалежності. Бракувало в документах інформації про дату смерті Г. Порохівського, хоча в Російській Федерації ця інформація була оприлюднена ще в 1995 р. [20, с. 132]. Проте у передмові О. Андріч-Порохівської, що ґрунтувалася на її спогадах про батька, містилися описки щодо посади О. Шульгина на момент його приїзду до Румунії та непідтверджені дані щодо аудієнції її батька у румунського короля [19, с. 38, 41, 43].

У 2015 р. в Україні побачила світ книга про розвідників Української революції, окремих розділ (нарис) якої присвячений Г. Порохівському [21], зокрема його участі у викритті радянського агента в Румунії П. Калюжного. Задекларувавши використання розсекречених документів з архівів СБУ і СЗРУ, ЦДАВО і ЦДАЗУ, мемуарної й іншої літератури, автор не подав до нарису жодного посилання на них. Як і в публікаціях попередників, які ґрунтувалися, ймовірно, на спогадах О. Андріч-Порохівської, зроблено подібні й нові помилки щодо військової освіти Г. Порохівського, його переходу разом з інтернованими вояками через Карпати з таборів у Польщі до Румунії, аудієнції у румунського короля та керівництва Комітетом допомоги українським емігрантам в Румунії [21, с. 265-267].

Того ж року на сторінках української наукової періодики вийшла стаття з історії ОУН в Румунії, яка була написана за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського, що зберігається в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ф. 5, спр. 26440). У ній подано біографічні дані Г. Порохівського з виправленням помилок, наведених

у попередніх дослідженнях, та проаналізовано взаємовідносини представника військового міністра УНР в Румунії з членами ОУН, які діяли на території Північної Буковини та Бессарабії [22].

У 2016 р. в Бухаресті вийшла книга, присвячена 25-літтю проголошення незалежності України. Її упорядником і редактором виступила О. Андріч-Порохівська. У книзі подано чимало матеріалів як про самого Г. Порохівського, так і провідних діячів української політичної еміграції в Румунії, а також бібліографія праць про Г. Порохівського [23].

Того ж року в м. Клуж-Напока побачив світ збірник документів про Г. Порохівського, складений В. Гузуном та В. Власенком за архівно-слідчою справою Г. Порохівського (ГДА СБУ, фонд 5, спр. 26440 у 3-х т.) [24]. Було оприлюднено 129 документів і 7 фотографій з архівно-слідчої справи та 43 фотографії з особистого архіву О. Андріч-Порохівської. Вони розкривають різноманітні сторони життя, військової, громадсько-політичної та розвідувальної діяльності Г. Порохівського. Ними спростовано інформацію дослідників щодо окремих епізодів з життя українського емігранта, про які йшлося вище. Незважаючи на те, що збірник вийшов румунською мовою, він став основою для нових публікацій як про Г. Порохівського безпосередньо [25], так і Спеціальну службу інформації Румунії із сюжетами про нього [26].

За останні п'ять років з'явилася низка публікацій, в яких на основі відомих і невідомих джерел висвітлювалися різні сторінки біографії Г. Порохівського, зокрема його перебування у румунських [27] і польських таборах інтернованих українських вояків [28], участі в Українській революції 1917-1921 рр. та переходу 2-ї Кулеметної бригади на територію Румунії [29-30], у контексті просопографії [31], заперечення «*концепції швидкого повернення*» [32], на тлі розвитку українсько-румунських відносин [33] та діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії [34]. Але в деяких з них знову репродукуються вже виправлені кількома публікаціями документів та науковими працями помилки, зокрема щодо керівництва Г. Порохівського Українським допомоговим комітетом у першій половині 1920-х рр. [33, с. 111] або створення ним цього комітету [30, с. 150; 32, с. 87]. Насправді з 1923 р. і до

початку Другої світової війни головою цього Комітету (ГДК) був К. Мацієвич, незважаючи на те, що 1925 р. остаточно переїхав до Чехословаччини, але щороку відвідував Румунії неодноразово. Всю поточну роботу ГДК здійснював його заступник В. Трепке, а Г. Порохівський був членом Комітету [35, с. 6]. Ставиться під сумнів дата смерті Гната Єрмиловича, що була зафіксована в його архівно-слідчій справі, оскільки автор у своїй роботі наводить три дати смерті – 1949, 1952 чи 1953 рр., що означає нібито дискусійність цього питання [31, с. 66]. Сумнівною є і теза про те, що Г. Порохівський з 1939 р. був громадянином Румунії [32, с. 91]. Незважаючи на публікації двох збірників документів про Г. Порохівського за матеріалами як румунських, так й українських архівів, з якими знайомий Т. Рендюк, дослідник наполегливо репродукує непідтверджені факти (крім спогадів О. Андріч-Порохівської немає жодних джерел, які б це доводили) про аудієнцію («*протокольну зустріч*») Г. Порохівського у короля Фердинанда I 1921 р. в Бухаресті [34, с. 75].

Як випливає з опублікованих архівних джерел, з кінця 1920-х рр. за погодженням з військовим міністром УНР В. Сальським Г. Порохівський належав до румунської спецслужби. Така діяльність не могла не привернути увагу радянських спеціальних органів. Свідченням цього є документи і матеріали Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України (ГДА СЗРУ), датовані другою половиною 20-х – початком 30-х рр. ХХ ст. Більшість з них – оперативні свідчення (донесення, доповідні записки, звіти тощо) агентів, які працювали в українському емігрантському середовищі, або копії документів, листів, що додавалися до оперативних свідчень. Вони надходили до Закордонного відділення й паралельно до деяких місцевих (Одеське, Молдавське) відділів Державного політичного управління (ДПУ) УСРР та подавалися переважно у перекладі з української і румунської мов на російську. Зазвичай така поточна агентурна інформація перевірялася даними з інших джерел або інших агентів. До такого роду джерел слід ставитися критично, оскільки дехто з інформаторів міг бути подвійним чи потрійним агентом, належати до різних політичних таборів еміграції тощо. Саме тому автор ставить собі за мету окреслити окре-

мі сторінки біографії, військової та громадсько-політичної діяльності Г. Порохівського в еміграції крізь призму документів і матеріалів про міжвоєнну українську політичну еміграцію, що зберігаються у ГДА СЗРУ (фонд 1, спр. 12617).

У повідомленні радянського агента від 21 липня 1926 р. йдеться про те, що Дмитро Геродот (справжнє прізвище Івашина) проживає у помешканні Г. Порохівського [36, т. 16, арк. 312]. Зауважимо, що Д. Геродот був одружений з рідною сестрою дружини Гната Єрмиловича Антоніною Маргуліс (дівоче прізвище) [19, р. 39].

У звідомленні ОДПУ з Берліна «Петлюрівці за кордоном» від 7 липня 1927 р. йдеться про те, що військовий міністр УНР в еміграції В. Сальський видав наказ про створення в країнах перебування еміграції об'єднань (товариств) колишніх вояків Армії УНР – резерву для майбутньої мобілізації при потребі повернення в Україну. Такі об'єднання вже існували в Польщі та Чехословаччині. У Румунії вони діяли у містах Бакеу, Брашов, Бухарест, Гевань, Джурджу під загальним керівництвом «полковника генштабу» Порохівського [36, т. 14, арк. 213]. Насправді таке об'єднання в Румунії у той час існувало неформально (керував ним Г. Порохівський, оскільки не був скасований наказ про його призначення комендантом таборів інтернованих українських вояків), а з 1934 р. – формально під назвою Товариство б[увших] вояків Армії УНР в Румунії (ТБВА) на чолі з Г. Порохівським. Упродовж усього міжвоєнного періоду його осередки діяли у декількох румунських містах [37, с. 23].

У листі до міністра закордонних справ УНР в еміграції від 24 червня 1927 р. (zareєстрований Закордонним відділенням ДПУ України 23 липня 1927 р.) уповноважений уряду УНР в Румунії Д. Геродот повідомляв, що виконання завдання міністра щодо акредитації військового агента УНР в Румунії дещо відкладається у зв'язку зі зміною складу румунського уряду. Адресант стверджував, що єдиною кандидатурою на цю посаду є Г. Порохівський, оскільки має гарні знайомства і зв'язки у румунських військових колах та вплив у середовищі української еміграції [36, т. 14, арк. 286].

У черговому листі Д. Геродота міністру закордонних справ УНР в еміграції від 8 серпня 1927 р., що зберігається у справі,

він повідомляв про складну ситуацію в Румунії у зв'язку зі смертю короля, що викликало боротьбу різних політичних сил щодо кандидатури спадкоємця. Наприкінці листа Д. Геродот зауважив, що доручення начальника Генерального штабу Армії УНР генерала М. Безручка передав Г. Порохівському [36, т. 14, арк. 312].

В інформаційному листі анонімного автора до Голови Директорії УНР А. Лівичького, що був зареєстрований Закордонним відділенням Контррозвідувального відділу ДПУ УСРР 21 жовтня 1927 р., повідомлялося про зустрічі адресанта з міністром закордонних справ Румунії Н. Тітулеску щодо зобов'язань Королівства Румунії перед УНР, зокрема продовження фінансування «нашого центру» (ймовірно, Державного Центру УНР – В. В.). Адресант також повідомив, що питання про військову місію УНР досі не вирішено, але полковник Г. Порохівський офіційно виконує обов'язки військового представника [36, т. 14, арк. 356]. Зі змісту листа та згадки про повернення адресанта до Чехословаччини випливає, що автором листа був колишній міністр закордонних справ УНР (1919), голова НДМ УНР в Румунії (1919-1923), тогочасний голова ГДК в Румунії й одночасно професор Української господарської академії в Подебрадах (Чехословаччина) К. Мацієвич.

В оперативному звідомленні «Організація Геродота – Порохівського в Румунії» від 21 жовтня 1927 р. йшлося про активну діяльність петлюрівської організації на чолі з Д. Геродотом, генералом С. Дельвігом та полковником Г. Порохівським в радянській Україні. Відповідальним за роботу в радянській Україні є Г. Порохівський. Повідомлялося про зусилля М. Чеботаріва (тогочасний начальник охорони С. Петлюри, який опікувався і справами контррозвідки Уряду УНР в еміграції – В. В.) сконцентрувати всю роботу Порохівського під своїм контролем, оскільки, на думку агента, організація перебувала на «утриманні» Сигуранци [36, т. 14, арк. 357].

У листі К. Мацієвича до Голови Директорії УНР А. Лівичького від 18 травня 1928 р. з Подебрад повідомлялося про політичну ситуацію в країні, суперечки між Регентською радою та урядом В. Братіану, приїзд, за наказом військового міністра УНР в еміграції, до Румунії генерала А. Гулого-Гуленка

та про створення «військовим аташе» Г. Порохівським нових груп колишніх вояків Армії УНР у містах Джурджу, Прахове (повіт з адміністративним центром Плоешті – В. В.), Пятра-Нямц, Бакеу та Гевань [36, т. 17, арк. 172-172зв]. Йшлося про відкриття нових осередків ТБВА в Румунії.

У справі містяться інформаційні матеріали про V Конференцію української еміграції, що відбулася 14-16 вересня 1928 р. в Бухаресті. Серед них – тези доповідей, зокрема Г. Порохівського на тему «Зміни у правовому становищі еміграції». Наголошувалося, що, незважаючи на певні позитивні результати роботи Ліги Націй у справі покращення становища емігрантів, українська політична еміграція виступає категорично проти визнання її як російської [36, т. 17, арк. 401зв-402]. Українці не погоджувалися на позначення в так званих «нансенівських паспортах» національності *rus*, тобто росіянин або російський підданий. Урешті-решт українські емігранти в Румунії добилися того, що в їхніх паспортах надруковане слово *rus* закреслювалося і чорнилами вписувалося слово «українець» або «підданство українське» [38, арк. 26-26зв].

В агентурному повідомленні «Петлюрівці і Польща» від 17 жовтня 1928 р. йшлося про посилення діяльності петлюрівської еміграції в Румунії, майже 2-місячне перебування К. Мацієвича в цій країні, прибуття туди генералів В. Сальського та М. Юнакова для переговорів з румунським генштабом щодо формування частин Армії УНР на території Румунії, а також визнання румунською владою полковника Г. Порохівського військовим представником УНР в Румунії [36, т. 17, арк. 418-418зв].

У повідомленні «Про Івана Літновського» від 9 лютого 1929 р. йдеться про близького товариша Г. Порохівського, колишнього поручика царської армії І. Літновського (член ФУТЛН, випускник Української господарської академії в Подебрадах – В. В.), який після еміграції до Румунії проживав в Бухаресті, був активним членом ГДК. Незважаючи на те, що мандрував по країні на чолі організованого ним чоловічого хору, підтримував зв'язок із Г. Порохівським та ГДК [36, т. 2, арк. 21]. В іншому повідомленні «Про полковника Порохівського» також від 9 лютого 1929 р. стверджується, що колишній полковник царської армії нині прожи-

ває в Бухаресті, належить до ГДК та є представником Розвідувального відділу УНР в Румунії, звітує про свою роботу начальнику Розвідвідділу УНР В. Змієнку, який перебуває у Варшаві. Порохівський має тісний зв'язок із Сигуранцею й І. Гайдученком (член ФУТЛН – В. В.), який працює у Резинському (Резина – місто в Молдові, розташоване на правому березі Дністра – В. В.) розвідпункті та виконує завдання Порохівського [36, т. 2, арк. 22]. У звітному «Військова організація УНР» від 3 грудня 1929 р. подано перелік військових організацій колишніх вояків Армії УНР в країнах Європи. Зазначено, що 95% всієї української еміграції в Румунії складає військова еміграція на чолі із полковником Порохівським [36, т. 2, арк. 263зв].

У директиві № 35544 «Про чергові завдання у роботі з активною українською контрреволюцією», що була розіслана всім начальникам окружних відділів ДПУ, прикордонних загонів, особливих відділів і дорожно-транспортних відділів ОДПУ та копії низці підрозділів ОДПУ на початку 1930 р., подавалася ґрунтовна характеристика української політичної й військової еміграції у 1928 та 1929 рр., зокрема її взаємовідносин з Великою Британією та Польщею. Йшлося про створення на території Польщі політичної та військової антирадянської бази, об'єднання українських емігрантських сил навколо петлюрівців на платформі УНР, подальші переговори з козацькими утвореннями, порушення українського питання в Лізі Націй тощо. Однією з важливих проблем, на яку зверталася особлива увага у директиві, була широка польсько-петлюрівська робота на радянській Україні з підготовки повстання, зокрема діяльність розвідки УНР. Наголошувалося, що керівництво розвідувальною діяльністю зосереджено в руках начальника розвідки УНР генерала В. Змієнка та генерала М. Безручка, який працював у польському Генштабі. В. Чеботарів, за даними радянських спецслужб, цілком відсторонений від цієї справи. Найближчими помічниками Змієнка були В. Недайкаша та Фартушний. Начальником Розвідувального відділу, а фактично резидентом, у Румунії був полковник Г. Порохівський, в Чехословаччині – В. Филонович [36, т. 15, арк. 78-78зв]. Другого передбачалося замінити на іншу особу, що і відбулося, але раніше, ніж йшлося у директиві. Ще на початку 1927 р. В. Филонович

став представником військового міністра УНР на Балканах (Болгарія й Югославія) та в Туреччині, але до кінця 20-х рр. належав до низки українських військових організацій в Чехословаччині [39, арк. 98зв; 40, с.132].

У звідомленні від 4 березня 1930 р. подано лист генерала Г. Базильського до Г. Порохівського від 1 лютого того ж року. У листі генерал повідомляв, що згідно з наказом начальника Генштабу Армії УНР від 22 січня 1930 р. він наприкінці лютого прибуде до Бухареста з метою ознайомлення перспектив формування на території Румунії української військової організації та вирішення військово-організаційних питань. Наголосив на тому, що наближаються події великого значення й емігрантам треба бути різнобічно готовими до них, головним чином у військовій сфері. Просив попередити начальників прикордонних (розвідувальних – В. В.) пунктів про «наш» приїзд та їх готовність прибути до Бухареста [36, т. 15, арк. 93].

У звідомленні агента від 24 березня 1930 р. наведено переклад розлогого листа Г. Порохівського капітану М. Забелло в Туреччині від 24 січня 1930 р. Полковник інформує про те, коли вийшов на еміграцію, про членство в ГДК, громадське життя української еміграції в Румунії та просить повідомити про діяльність українців в Туреччині і наявність там українських громадських організацій. Щоб не викликати підозри у Забелло щодо нього полковник наводить інформацію про себе, яку можна знайти на сторінках журналів «Тризуб» (Париж) і «За державність» (Каліш, Варшава), а також безпосередньо спитати у військового міністра УНР в еміграції В. Сальського [36, т. 15, арк. 107–107зв].

У повідомленні агента від 7 травня 1930 р. йдеться про нараду представників польського й українського генеральних штабів, що нещодавно відбулася у Варшаві. Українські генерали В. Сальський та М. Безручко просили дозволу організувати на території Польщі табори для біженців з України з метою створення на їх основі військових частин. Принагідно повідомлялося, що Генштаб Армії УНР перевів кошти наступним організаціям: Українському республікансько-демократичному клубу в Чехословаччині на чолі з К. Мацієвичем, Українському громадському комітету (ГДК) в Румунії на ім'я Г. Порохівського та Товари-

ству бувших вояків Армії УНР у Франції на ім'я О. Удовиченка [36, т. 15, арк. 162-162зв].

19 лютого 1931 р. агент повідомив, що член Української місії полковник Порохівський у вересні 1930 р. надіслав поштою лист своєму брату (Михайло, 1884 р. н., у 1932 р. репресований органами НКВС – В. В.), який проживав у Золотоноші. У примітці до повідомлення агента зазначалося, що «письмо нами пропущено по адресу» [36, т. 9, арк. 122].

У повідомленні «Про УДК» від 19 березня 1931 р. йшлося про Український громадсько-допомоговий комітет, його створення у вересні 1923 р., керівний склад, основу якого склали співробітники НДМ УНР в Румунії К. Мацієвич, Д. Геродот, В. Трепке, долучення до ГДК Г. Порохівського, який очолив бюро праці. Подано докладні характеристики на керівників Комітету, зокрема і на Г. Порохівського. Зазначалося, що до одруження Д. Геродота з сестрою його дружини, він був незадоволений ним, негативно висловлювався про його діяльність, вважав «професійним болтуном», закидав «провал» проекту з підготовки у румунських військових закладах українських офіцерів та проходження ними служби в румунській армії. Після одруження Д. Геродота стосунки між ними налагодилися, обидві сім'ї жили в одному помешканні. Порохівський відповідав за військові справи, хоча всі, на думку агента, вважали більш компетентним у цій справі генерала С. Дельвіга. Одного разу військовий міністр УНР в еміграції надіслав Порохівському статуту для певної правки і перекладу. Полковник не впорався і запросив для виконання цієї роботи І. Літновського. Агент стверджував, що Г. Порохівський і Д. Геродот отримували від Уряду УНР грошову допомогу. Приблизно півтора роки тому (1929 р. – В. В.) Порохівський звільнився з роботи у страховому товаристві «Британія» та перейшов на службу до румунського генерального штабу у сфері інформації (Спеціальна служба інформації – В. В.). Минулого року запрошував на секретну службу В. Мельника й І. Літновського, але це питання, на думку агента, не вирішалося [36, т. 9, арк. 182-183].

У звідомленні від 23 травня 1931 р. агент інформував про поїздку Д. Геродота до Польщі та Чехословаччини, його зустрічі з членами Уряду УНР в еміграції О. Лотоцьким та О. Шульгиним. Йшлося про ймовірність

повстання в радянській Україні восени того ж року, а також проведення емігрантського українського з'їзду в Празі у липні або серпні, на якому б українську еміграцію в Румунії представляли дві особи, але через фінансові проблеми поїде, можливо, тільки Г. Порохівський [36, т. 9, арк. 340]. Насправді такий з'їзд відбувся 24-25 вересня 1932 р. в Празі під назвою Конференція Української головної еміграційної ради. До складу делегації українців з Румунії входили проф. К. Мацієвич, д-р В. Трепке та полк. Г. Порохівський [41, с. 14].

У повідомленні від 2 вересня 1931 р., складеного на основі бесіди агента з Г. Порохівським, йшлося про приїзд військового міністра УНР в еміграції В. Сальського до Румунії. Вперше до цієї країни він прибув 24 червня, а ввечері 26 червня разом з Порохівським відбув до м. Джурджу, а звідти до Болгарії. Відвідали Варну, Русчук (Русе) та інші місця перебування української еміграції. Після цього Г. Порохівський повернувся до Румунії, а В. Сальський прибув до Бухареста лише 4 липня ввечері. Для нього українська громада влаштувала урочисті збори, виголошувалися доповіді про життя української еміграції в Румунії. Потім міністр відвідав українські громади в регіонах, а 9 липня 1931 р. відбув до Польщі. В. Сальський, за словами агента, мав зустрічі з керівним складом політичної еміграції, був у Д. Маєр-Михальського, В. Трепке, двічі обідав у Д. Геродота. Мета приїзду до Румунії – виключно інспекторська. Про приїзд поляків з міністром та про переговори з румунською владою Порохівський не обмовився жодним словом [36, т. 9, арк. 566]. Поїздка В. Сальського до Румунії та Болгарії підтверджується українською емігрантською пресою [Тризуб, 1931, чч. 31-38; 42, с. 30-31].

В іншому повідомленні від 2 вересня 1931 р. також йдеться про перебування В. Сальського в Румунії, але вже у супроводі двох офіцерів польського генерального штабу й одного штатського співробітника польської розвідки, які прибули інкогніто та були розміщені в різних готелях. Про це нібито, на думку агента, дізналася англійська розвідка. Достеменно відомо, що ці офіцери з відома полковника Флореску (ймовірно, Іон Флореску, заступник голови румунського генерального штабу – В. В.) вели переговори з Мішею та майором Петреску. Дієву

участь у переговорах як посередник брав Г. Порохівський. Мета поїздки: полякам «хотілося прибрати до своїх рук всю розвідку, що здійснювалася українцями, в порядку обміну інформацією». Передумовою до цієї поїздки була нібито спільна румунсько-польська конференція генеральних штабів обох країн, на якій з'ясувалося, що Румунія володіє більш цікавими інформаційними матеріалами, ніж Польща. Через це польська сторона «натиснула» на В. Сальського з тим, щоб він звернувся до свого представника в Румунії Г. Порохівського. Саме через нього і велися попередні переговори. Поляки запропонували румунам передати їм розвідпункти, а вони через В. Сальського будуть керувати всією українською роботою. Така пропозиція не сподобалася румунській стороні. А коли про це довідалися представники англійської розвідки, то натиснули через англійську місію на румунську владу. Внаслідок цього переговори не дали результатів, але агент припустив, що переговори можуть бути продовжені [36, т. 9, арк. 567-568].

У повідомлення «Про українців в Румунії» за жовтень 1931 р. подано стислі характеристики на К. Мацієвича, який все літо перебував у Румунії, Д. Геродота, В. Трепке та Г. Порохівського. Радянський агент вважав полковника більш розумним й обізнаним у справах України порівняно з Д. Геродотом, уявлення якого про Батьківщину залишилися на рівні 1920 р. Наприкінці повідомлення агент стверджував, що Г. Порохівський є представником військового міністра УНР в Румунії й одночасно співробітничав з Генеральною Сигуранцею в Бухаресті [36, т. 8, арк. 128]. Ймовірно, він сплутав Сигуранцу зі Спеціальною службою інформації.

У доповідній «Про роботу української еміграції» від 31 жовтня 1931 р. радянський агент повідомив, що представник військового міністра УНР в Румунії Г. Порохівський шукає людину, яка могла б допомогти 2-3 особам, переправленим з Румунії, влаштуватися на легальну роботу в радянській Україні або добути документи для цього [36, т. 8, арк. 130].

У повідомленні «Військовий актив петлюрівців» від 21 листопада 1931 р. йшлося про провідних військових діячів, які в еміграції стоять на засадах УНР або підтримують Уряд УНР в еміграції. У Румунії, на думку агента, це були генерал С. Дельвіг, пол-

ковник Г. Порохівський, полковник Начнибеда та Бездечно [36, т. 8, арк. 206].

У повідомленні «Українці в Румунії» від 10 січня 1932 р. агент стверджував, що, зі слів Порохівського, він має можливість знайомитися з усією інформацією, що надходить від румунського генштабу. Тому полковника не цікавлять дрібні пункти в СРСР для розвідувальної роботи, оскільки є небезпечними для людей, яких будуть надсилати в СРСР для зв'язку. Оцінюючи тогочасну міжнародну ситуацію, він вважає за необхідне змінити тактику такої роботи взагалі, передбачає, що зима 1932 р. буде вирішальною для СРСР (ймовірно, продовольча криза, голод – В. В.), коли капіталістичний світ вбачає у всіх негараздах наявність радянської держави та комуністичної пропаганди. Події на Сході відбуваються не випадково. Треба, щоб СРСР втягнувся у війну з Японією, тоді легше буде остаточно вирішити питання з СРСР на західних кордонах. Порохівський при цьому, на думку агента, занепокоєний тим, що в цій ситуації не ставиться питання про Україну, а йдеться про відновлення небільшовицької Росії, висловив побоювання, що у протистоянні із Заходом українці (в УСРР) змушені будуть воювати у складі Червоної армії, тому емігрантам варто не втягуватися у цю війну та дотримуватися нейтралітету. Одночасно Порохівський повідомив, що в останній час він ніяк не може відновити зв'язок із Урядом УНР. На останніх два листи В. Сальському він не отримав відповіді. Раніше для пересилки пошти користувався послугами польського дипкур'єра, але після приїзду військового міністра УНР в Румунію, генерал застеріг від такого способу. Порохівський вважав, що для зв'язку можна використати кондуктора спального вагону потягу Бухарест – Варшава [36, т. 7, арк. 23-23зв].

У листі М. Забелло до Д. Геродота, що переданий радянській розвідці, адресант розмірковує про можливість пересилки антирадянської літератури через Стамбул або Румунію, цікавиться думкою Г. Порохівського на цю тему [36, т. 7, арк. 169]. У справі є привітання від української громадськості в Румунії, підписане Г. Порохівським, Українській громаді в Туреччині з нагоди свята Пасхи [36, т. 7, арк. 311].

У повідомленні «Військові плани петлюрівців» від 23 липня 1932 р. йдеться про зміну плану операції польсько-української

армії проти СРСР, розробленого польським генералом Кульчинським. Наприкінці повідомлення агент стверджує, що у березні 1932 р. у Варшаві відбулася військова нарада Варшавського центру УНР (існував ще паризький і празький – В. В.) за участю А. Ливицького, генералів В. Сальського і С. Дельвіга, полковника Г. Порохівського та інших. Обговорювалися плани організації армії УНР та її наступальних дій. Результати наради, на думку агента, утаємничені [36, т. 7, арк. 402-402зв].

У справі є розлога доповідь (19 сторінок друкованого тексту) аноніма «Румунська політика й Україна (на липень 1932 р.)», що була відправлена одному з представників УНР в Празі. В закордонному відділі ДПУ УСРР вона була зареєстрована 26 грудня 1932 р. У доповіді зокрема стверджувалося, що українська еміграція в Румунії складалася з двох таборів – нечисленного селянсько-монархічного та численного унерівського. Головні сили другого табору були об'єднані навколо Громадсько-допомогового комітету, а фактично Дипломатичної місії УНР. До керівного складу входили К. Мацієвич, В. Трепке, М. Левицький, полковники Г. Порохівський і Д. Антончук та Д. Геродот [36, т. 10, арк. 266]. Доповідач повідомив про достеменний факт видачі румунською владою більшовикам брата Г. Порохівського, який перетнув кордон по Дністру. Це сталося внаслідок того, що румунська влада дуже прискіпливо ставилася до біженців з УСРР, оскільки радянські спецслужби часто «перекидали» через кордон своїх агентів та агітаторів. Румунський генштаб завірив Дипломатичну місію УНР, що сталася помилка, несвоєчасно була передана прикордонникам інформація про брата. До того ж, при перетині кордону він назвався «руським командиром» [36, т. 10, арк. 271]. Ймовірно, через це у 1932 р. брат Г. Порохівського й був репресований. Автор доповіді також стверджував, що у червні 1932 р. Г. Порохівський «ухилився» від виконання обов'язків аташе [36, т. 10, арк. 278].

Отже, у справі дослідження постаті лідера української військової еміграції в Румунії полковника Гната Порохівського ще і донині існують суперечності щодо окремих сторінок його біографії, військової та громадсько-політичної діяльності. Нещодавні публікації документів з румунських й укра-

їнських архівів та наукові праці про нього ліквідували більшість з них. Введення до наукового обігу документів і матеріалів Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України уточнюють відомі та розкривають нові віхи біографії українського емігранта й румунського розвідника періоду другої половини 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.

Підтверджено і розширено інформацію про статус Г. Порохівського як представника (агента) військового міністра УНР в Румунії, одного з лідерів української політичної еміграції в Румунії, його участь у поглибленні українсько-румунської й українсько-польської військово-політичної співпраці, у формуванні на території Румунії української емігрантської військово-політичної інфраструктури (центральні і місцеві громадські організації та Товариство бувших вояків Армії УНР в Румунії зі своїми філіями в регіонах), зустрічі з провідними діячами унерівського руху (А. Лівичий, В. Сальський, М. Безручко та ін.) й участь в українському об'єднувачому русі (конференції Української головної еміграційної ради), співпраця з румунською спецслужбою (Спеціальною службою інформації, помилково – Сигуранцею). Більшість з поданих про нього даних підтверджується документами і матеріалами центральних і галузевих державних архівів України та Румунії, українською емігрантською пресою. Перспективними, на думку автора, є дослідження діяльності Г. Порохівського на посаді співробітника Спеціальної служби інформації Румунії напередодні та під час Другої світової війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Срібняк І. Обезброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.) / Ін-т дослідження модерної історії України. Київ-Філадельфія: Вид-во імені Олени Теліги, 1997. 187 с.
2. Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.) / Ін-т історії України НАН України. Київ, 1999. 352 с.
3. Сидоренко Н. М. Національно-духовне самоствердження: у 3 ч. Ч. II: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919-1924) / Дослідницький центр історії укр. преси. Київ, 2000. 262 с.

4. Колячук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920-1939) / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; НТШ. Львів, 2000. 274 с.

5. Сідак В. С., Вронська Т. В. Спецслужба держави без території: люди, події, факти. Київ: Темпора, 2003. 240 с.

6. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірالی / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, Харків: Сага, 2007. 244 с.

7. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 5, спр. 26440, т. 1-3.

8. Науменко К. Є. Порохівський Гнат // Енциклопедія історії України. Т. 8: Па-Прик / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2011. С. 430.

9. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1919-1921). Кн. I. Київ: Темпора, 2007. 536 с.

10. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1919-1921). Кн. II. Київ: Темпора, 2011. 424 с.

11. Рендюк Т. Г. Українська діаспора в Румунії: роль і місце військової та політичної еміграції у період між двома світовими війнами // Пілея. Науковий вісник. 2011. Вип. 54. С. 138-146.

12. Порохівський Г. Українська військова еміграція в Румунії // Табор. Варшава, 1930. № 13. С. 57-68.

13. Власенко В. Філія Українського товариства Ліги Націй у Бухаресті: перші кроки // Література та культура Полісся. Вип. 38: Регіональна історія та культура в сучасних дослідженнях / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. 2007. С. 160-170.

14. Недоля Д. Під прапором української державности (З нагоди 10-ти-літнього існування Комітету імені Симона Петлюри) // Тризуб. Париж, 1937. Ч. 10. С. 20-23.

15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4452, оп. 1, спр. 2.

16. Власенко В. Комітет імені Симона Петлюри в Бухаресті // Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 19-20 травня 2016 р.). Суми: СумДУ, 2016. С. 17-19.

17. Рендюк Т. Українська військова та політична еміграція в Румунії у міжвоєнний період: невідомі сторінки історії діаспори // Україна дипломатична. Київ, 2011. Вип. XII. С. 936-954.

18. *Indezirabilii: aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică* / Editor Vadim Guzun. Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2013. 489 p.

19. *Hnat Porohivski: asul ucrainean al Serviciului Special de Informații: publicații, documente, scrisori și fotografii* / editor: Vadim Guzun; prefață: Olga Porohivska. Cluj-Napoca: Argonaut, 2013. 458 p.

20. Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сб. док. Т. 1. Кн. 1. Накануне. Ноябрь 1938 г. – декабрь 1940 г. / Федер. служба контрразведки РФ, Академия Федер. службы контрразведки РФ; рук. группы сост. В. П. Ямпольский. Москва: Книга и бизнес, 1995. 464 с.

21. Делікатне завдання для Гната Порохівського // Скрипник О. Таємний легіон Української революції: документально-публіцистичні нариси. Київ: Ярославів Вал, 2015. С. 262-279.
22. Власенко В., Сапсай О. До історії ОУН в Румунії (за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського) // Сумська старовина. 2015. № XLVII. С. 53–62.
23. Însuflețiți de idealul independenței Ucrainei / Editor: Olga Porohivska-Andrici. Bucuresti, 2016. 252, XII с.
24. Anchetat de Smerș: Asul SSI și liderul emigrației ucraiene din România în dosarele SBU, 1944-1947 / Editori: V. Guzun, V. Vlasenko. Cluj-Napoca: Argonaut, 2016. 730 p.
25. Сапсай О. В. До біографії представника уряду УНР в Румунії Гната Порохівського // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 18-19 травня 2017 р. У 2 ч. Суми: СумДУ, 2017. Ч. 1. С. 10-13.
26. Власенко В., Мурашко К. Склад і структура Спеціальної служби інформації Румунії (за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського) // Сумська старовина. 2020. № LVI. С. 21-31.
27. Срібняк І. В. Українці в Бессарабії та Румунії, 1921-1923 рр. (Таборове та позатаборове повсякдення інтернованих вояків Армії УНР) // Русин. Кишинів, 2017. № 3 (49). С. 122-136.
28. Венглевич В. Спогади полковника Гната Порохівського про табори полонених вояків-українців у Домб'є і Ланцуті (Польща, 1919 р.) // Архіви України. 2020. Вип 3 (324). С. 122-141.
29. Рогожа М. Кадрова робота персональної управи Генштабу Армії УНР: джерелознавчий аспект // Емінак. 2018. № 2 (2). С. 116-121.
30. Рогожа М., Рогожа М. Полковник Гнат Порохівський в Українській революції 1917-1921 рр. // Діяльність бібліотек у забезпеченні вивчення і популяризації історико-культурної спадщини регіонів: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 листопада 2021 р. Київ, 2021. С. 150-161.
31. Рогожа М. М. Полковник Армії УНР Гнат Порохівський: портрет у контексті просопографії // Вісник Черкаського університету. Сер.: Історичні науки. 2019. № 1. С. 66-72.
32. Рогожа М. М., Рогожа М. М. Полковник Гнат Порохівський: досвід заперечення «концепції швидкого повернення» // Zaporizhzhia Historical Review. 2021. Vol. 5 (57). С. 86-92.
33. Рендюк Т. Встановлення та розвиток українсько-румунських відносин у 1917-1923 роках: етапи, поста-ті // Україна дипломатична. Київ, 2018. Вип. XIX. С. 96-113.
34. Рендюк Т. Апогей діяльності Надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки (1921 р.) // Україна дипломатична. Київ, 2021. Вип. XXII. С. 71-88.
35. Власенко В. Громадсько-допомоговий комітет української еміграції в Румунії крізь призму її конференцій // Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 18 квітня 2016 р.: у 2-х ч. Суми: СумДУ, 2016. Ч. 1. С. 3-15.
36. Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки, ф. 1, спр. 12617.
37. Власенко В., Сапсай О. До історії української військової еміграції в Румунії // Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі: зб. наук. пр. Суми: СумДУ, 2014. Вип. I. С. 22-25.
38. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО), ф. 269, оп. 1, спр. 295.
39. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 2, спр. 277.
40. Власенко В. До історії міжвоєнної української політичної еміграції на Балканах // Пам'ятки: археографічний щорічник. Київ, 2011. Т. 12. С. 124-145.
41. Чорнецький В. Друга Конференція Головної Еміграційної Ради у Празі // Тризуб. Париж, 1932. Ч. 38. С. 13–15.
42. Власенко В., Гузун В. Національно-демократичне середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи // Сумська старовина. 2016. № XLVIII. С. 25–49.

Галина Саган,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ЮГОСЛАВІЇ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна перервала спільну суспільно-громадську роботу українців та русинів, яка активно розвивалася у довоєнному Югославському королівстві. На той час в Югославії проживало біля

45 тис. представників української діаспори. Про ситуацію, у якій опинилися українці Югославії під час Другої світової війни, та про чинники, які вплинули на цю ситуацію, свого часу добре сказав українець з Ліпні